

kiadványt *Names and Naming. Multicultural Aspects* (Nevék és névadás. Multikulturális aspektusok) címmel.¹ A két kötet szépen kiegészíti egymást; a bennük olvasható írások sokszínűsége bizonyítja, hogy a multikulturalizmus világszerte terjedőben van, így a névtan minden területén fellelhető: a helynevektől a személyneveken át a márkanevekig.

KOZMA JUDIT

tudományos munkatárs; ELTE Nyelvtudományi Kutatóközpont, Nyelvtechnológiai és Alkalmazott Nyelvészeti Kutatóintézet, Nyelvhasználati és nyelvi tanácsadási kutatócsoport; Budapest
<https://orcid.org/0000-0002-8294-2178>, e-mail: kozma.judit@nytud.elte.hu

**Vörös Ferenc szerk., A nyelvföldrajztól a névföldrajzig XI.
 Multidéző neveink. A 2020. október 2-i kolozsvári online
 névföldrajzi tanácskozás előadásai**

Savaria University Press, Szombathely, 2022. 182 lap

1. 2010-ben VÖRÖS FERENC tanácskozásra hívott össze Szombathelyre néhány olyan kutatót, akik a névtannal, illetőleg ahhoz is kapcsolódó más szakterületekkel, például nyelvtörténettel, dialektológiával, morfológiával foglalkoznak, hogy egy-egy, az általuk kutatott és nevekkal is kapcsolatos témában tartsanak előadást. A konferencia célja a magyarországi névtani kutatások helyzetének a felmérése volt; emellett az elhangzott előadások a konferencia szervezőjének szinkrón névföldrajzi kutatásaihoz világították meg a történeti hátteret.

A nevekkal, névhasználattal kapcsolatban jelentkező multidiszciplináris megközelítési mód közel sem volt meglepő. VÖRÖS FERENC elképzeléseiben nyilvánvalóan jelen volt a névtani kutatásoknak ebbe az irányba történő kiterjesztése, már csak a nemzetközi kutatásokhoz való felzárkózás érdekében is. A 2010-es konferenciát ezek után évről évre újabb hasonló rendezvények követték. A tanácskozások tematikája két olyan nagy csoportra oszlott, amelyek a névadás és a névhasználat tekintetében meghatározóak. Az egyik a társadalmi környezet: a kisebbségi helyzet a 2. (2011) és a 4. (2013), a társadalmi helyzet a 9. (2018), a nyelvpolitika a 10. (2019) konferencia témája volt. A másik témacsoportot a 3. konferencia (2012) címe hordozza: Nyelvjárás – néprajz – művelődéstörténet. Ide csatlakoznak a nyelvi kölcsönhatásokat és a peremvidékek névtani kérdéseit fejtegető előadások a 8. és a 9. tanácskozásból (2017, 2018), továbbá a névregionalizmusok kérdésköre a 7.-ből (2016).

A szombathelyi gyökerű kezdeményezés megerősödött, „fává terebélyesedett”, ami abban is megnyilvánult, hogy más városokban (Győrött: 2011, Sárovaron: 2012, Sopronban: 2016) is volt egy-egy tanácskozás, sőt a konferencia témájára rímelve határon túli városok is színhelyek lettek (Dunaszerdahely: 2013, Pozsony: 2014, Alsóór: 2015, Kolozsvár: 2017, Eszék: 2018, Révkomárom: 2019). Az említett tanácskozások, konferenciák anyagából

¹ Ismertetését I. NICHOLAS PAUL TAYLERTŐL a Névtani Értesítő 2022. évi, 44. kötetében (164–167).

minden évben tanulmánykötet jelent meg, amelyekről a Névtani Értesítő rendre ismertetést is közölt.

2. A 2020 októberére meghirdetett és Kolozsvárra tervezett tanácskozás anyagát közreadó könyv már a címnegyedben értesíti az utókort, hogy „a konferenciát a pandémia miatt online térben rendeztük meg”, s megvalósulásához több intézmény közreműködésére is szükség volt. A konferencia és a kötet tematikáját VÖRÖS FERENC szerkesztői előszavában (11–12) fogalmazza meg: „A konferenciasorozat tizenegyedik rendezvényének alcímválasztásával – *Múltidéző neveink* – a korábbiakhoz hasonlóan azt akartuk jelezni, hogy a téma számos nyitott, jelenünket befolyásoló történeti kérdés megválaszolását rejti magában.” Ezt a gondolatot folytatja BENŐ ATTILA az eredeti tervek szerinti helyszín, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara Magyar és Általános Nyelvészeti Tanszékének nevében elmondott köszöntőbeszédében (13–14): „A jelenlegi konferencia alcíme (*Múltidéző neveink*) egyértelműen utal a nevek történelmi, kultúrtörténeti beágyazottságára, arra a tényre, hogy a nevek kialakulása, motiváltsága csak a múltbeli folyamatok részeként értelmezhető megfelelő módon, illetőleg arra, hogy a korábbi kulturális és nyelvi érintkezések jelenségeiről is árulkodnak a nevek földrajzi, nyelvjárási vonatkozásai.” A konferencia másik kolozsvári helyszíne az Erdélyi Múzeum-Egyesület lett volna. TAMÁS CSILLA, az Egyesület kutatója köszöntő szavaival (15–16) az EME-nek és Kolozsvárnak a névkutatás terén betöltött szerepét méltatta. Kiemelt és máig ható szerepe volt ebben Szabó T. Attilának és tanítványainak, akikkel iskolát teremtett.

A konferencia anyagát tartalmazó kötet a szerkesztőnek az előszóban megfogalmazott szándéka szerint (11) három tematikus blokkot tartalmaz. Az első öt a Kárpát-medence magyarlakta többnyelvű régióihoz kapcsolódik. A második blokk Nyugat-Magyarország két régiójának helynévtani tanulmányait tartalmazza. A harmadik az ELTE szombathelyi karán működő Magyar Nyelvtudományi Tanszék történetét mutatja be. A következőkben ezeket tekintem át röviden.

3. BENŐ ATTILA tanulmánya két nyelv érintkezés során átvett, átadott névelemeinek az átvevő nyelvbe történő beépülését vizsgálja kontextuális kognitív szempontok figyelembevételével (17–29). Kiindulásul az olyan sajátos földrajzi nevekkal foglalkozik, amelyek az átvevő közösség számára egyértelmű szavakkal nem fejezhetők ki (pl. a magyarba került *szavanna* vagy *sztyepp*). Román–magyar viszonyban ilyen a *pojána* ’havasi tisztás’, illetőleg ellenkező irányú kölcsönzéssel a m. *hágó* > r. *hagău* ’út, átkelő’. Az átvett szónak az átvevő nyelvben új jelentései alakulnak ki, és végül lehetséges, hogy a kölcsönzött földrajzi név az átvevő nyelvben tulajdonnévként is használatossá válik.

VÖRÖS FERENC írásának középpontjában Szlavónia négy, a történelem viharait szerencsésen túlélő települése: Kórogy, Szentlászló, Haraszi és Rétfalu áll, ahol többször járt részint Erasmus-ösztöndíjasként, részint más apropóból (31–63). Ez utóbbi hely népesedése, geopolitikai helyzete a másik háromtól eltérően alakult: a peremrészen először német, majd horvát lakosság telepedett meg, végül Eszék részévé vált. A magyar etnikum sorsának alakulása temetői sírfeliratokon, templomi anyakönyvekben, falfirkákban és másutt talált családnevek és változataik alapján rajzolódik ki. A templomi falfirkák és a falu utcáit és az ott lakók neveit megőrző térkép szemlélteti a közelmúltat, az okleveles adatok idézése és a katonai felmérések térképei pedig a régebbi múltat idézik. A tanulmány további, jelentős része a temetőben található jellegzetes családnevek nyelvföldrajzát mutatja be három időszakban: az 1720-as

országos összeírás, az 1948-as jugoszláv népszámlálás és a 2009-es magyarországi népességnyilvántartás névadataira vonatkoztatva. A vizsgált családnevek: *Magdika, Ledő, Gyana, Tósa* és *Gajnok*. Mindegyiket minden idő- és területi síkban, térképeken is bemutatja a szerző.

LEHOCKI-SAMARDŽIĆ ANNA és JADRANKA MLIKOTA a korábban, 2018-ban és 2019-ben publikált elemzésüket folytatják (65–83). Forrásaik a 19. század második felében a Monarchia magyar részén megjelent négy nyelvtan családnevei. E munkák közül kettő Baján, egy Nagykanizsán, egy pedig Budapesten látott napvilágot. Vizsgálataik egyik sarokköve az idegen eredetű nevek írása a 19. századi helyesírási norma szerint; ehhez viszonyítják a 19. században megjelent horvát nyelvtanokban szereplő családnevek elemzését. A szerzők tekintettel voltak a családnevek társadalmi-történelmi kontextusára, földrajzi elterjedtségükre és a kontaktusjelenségekre is.

KOVÁCS ANDRÁS (85–91) először a *házassági név* fogalmát tisztázza. A Kárpátalján újnak számító kifejezés arra utal, hogy Ukrajnában házasságkötéskor nemcsak a nők, hanem a férfiak neve is megváltozik. Az első világháborút követő impériumváltások és a velük járó, a nyelvhasználatba történő beavatkozások sorra hatással voltak a magyarok hivatalos és nemhivatalos személynévhasználatára, s következményeik a jelen korszakig kimutathatóak. A jelenlegi ukrán törvények szerint lehetőség van a lánykori név megtartására és a lánykori név mellett a férj családnevének felvételére, nem hivatalosan pedig él a *-né* képzős asszonynévhasználat is. A kárpátaljai magyarok az újabb és újabb kihívások mellett is igyekeznek megtartani identitásukat, hagyományaikat. A nemhivatalos névhasználatban lehetséges *-né* képzős névhasználati formákat magukénak érzik, és szívesen viselnék hivatalos névként is.

A MIKESY GÁBOR cikkében kifejtett gondolatmenet alapja, hogy a honfoglalás óta Magyarország soknemzetiségű ország (93–111). A történelmünk során különböző okokból két, egymás mellett élő etnikum mellé egy harmadik megjelenése vált jelentőssé bizonyos régiókban. Időrendben és nagy vonalakban ezek: a) a szászok megtelepedése a Felvidéken a 12. és 13. században; b) a románok megjelenése Erdélyben a 13. század végétől; c) a horvátok bevándorlása Nyugat-Magyarországra a 16. század első felében; d) a török hódoltsággal kapcsolatos népmozgások és újratelepítések a 16–18. században. Többnyelvű körülmények között lehetséges a névkölcsönzés és a párhuzamos névadás is. A tanulmány vizsgálódásainak középpontjában az áll, hogy a betelepült harmadik etnikum milyen névhasználatot alakított ki.

EÖRY VILMA a *szēr* köznévi utótagnak a Csornai járás mikrotoponimáiban való elterjedtségét vizsgálja (113–123). Csorna településszerkezetének áttekintése és a településen, valamint a környező falvakban előforduló *szēr* névelem alapján megállapítja, hogy az Őrségre és a Göcsejre jellemző szeres településszerkezet Csornán és tőle délre, a Rábaköz területén is jellemző településforma volt. Ennek a határvonala a Rába vonalára tehető.

FERENCZI GÁBOR a Kemenesalja földrajzi elhelyezkedésének térképpel is illusztrált bemutatása után a területre jellemző nyelvjárási magánhangzó-jelenségek helynevekben való jelentkezését vizsgálja (125–146). Részletesen foglalkozik a területre jellemző zárt *i*-zés gyakoriságának a névföldrajzi tanulságaival, s elemzéseit térképekkel teszi szemléletessé.

TÓTH PÉTERnek a szombathelyi Magyar Nyelvtudományi Tanszék történetéről szóló tanulmánya első pillantásra távol esik a konferencia és a kötet anyagától (147–175). A történet ott kezdődik (folytatódik), hogy 1971-ben megindult a kétszakos általános iskolai tanárképzés. A Magyar Nyelvi Tanszék 1973-ban önállósult, majd számos név- és szervezeti változás

történt az intézmény életében. A kezdetektől jól megalapozott dialektológiai és szociolingvisztikai kutatóprogram napjainkig jellemző. A tanulmány a tanszék tevékenységeit a következő pontok szerint ismerteti: a) kutatási területek, b) a nyelvgyűjtés hagyománya, c) határon túli kapcsolatok, d) a szombathelyi dialektológiai szimpozionok, e) a nyelv- földrajztól a névföldrajzig konferenciasorozat, f) a tanszék feladatai, küldetése és kutatási tervei. A tanulmányt záró irodalomjegyzék (166–174) tudománytörténeti forrásjegyzéknek is tekinthető a szombathelyi műhely vonatkozásában.

A kötetet a benne szereplő szerzők legfontosabb életrajzi adatainak magyar és angol nyelvű bemutatása zárja (177–182).

4. A sorozat tizenegyedik kötete a tizedik, jubileumi kiadvány után egyfajta jutalomjátéknak is tűnhet, miként ilyen szerepe lett volna a tervezett helyszínek, a konferenciának másodszor is helyet adó Kolozsvárnak is. A világyárvány, mint annyi mindenben, itt is nem várt körülményeket teremtett. A személyes jelenlét ezúttal nem valósulhatott meg. Tartalmát tekintve a kötet első pillantásra pótlásnak tekinthető: az van benne, ami az eddigiekből kimaradt. A pótlás azonban új utak felé mutat. Olyan kutatási lehetőségek kerültek előtérbe, illetve kaptak hangsúlyt, mint a helynévkölcsönzés és a szófajváltás kognitív vonatkozásai (BENŐ ATTILA), a kétnyelvű névhasználatba belépő harmadik nyelv névkölcsönzésének lehetséges útjai (MIKESY GÁBOR), identitásmozgások a személynevekkel kapcsolatban mind a névhasználat, mind a nevek helyesírása terén államnyelvi viszonyok között (VÖRÖS FERENC, LEHOCZKI-SAMARDŽIĆ ANNA–JADRANKA MLIKOTA, KOVÁCS ANDRÁS). További vizsgálatokra indítanak a nyelvjárási régiók és a földrajzi köznevek elterjedésének összefüggései (EÖRY VILMA, FERENCZI GÁBOR) is.

ZELLIGER ERZSÉBET

nyugalmazott egyetemi docens; ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék; Budapest

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2896-5624>, e-mail: zelliger.erzsebet@btk.elte.hu

Vörös Ferenc, Név- és nyelvhasználat a magyar nyelvterület peremvidékén

Az ELTE Szombathelyi Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 4. Savaria University Press, Szombathely, 2022. 336 lap

1. Az alább ismertetett tanulmánykötet VÖRÖS FERENC korábban megjelent írásai mellett két, eddig még nem publikált szócikket tartalmaz. A tanulmányok újraközlését többek között az indokolta, hogy tematikai sokszínűségük ellenére ugyanazt a gondolatot járják körül: a Trianon következtében az anyaországtól elszakított magyarság név- és nyelvhasználatának alakulását, történeti előzményeit, jelenkori helyzetét.